

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

8 ЖИЛД, 2 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
ТОМ 8, НОМЕР 2

LOOK TO THE PAST
VOLUME 8, ISSUE 2

ТОШКЕНТ-2025

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Аминова Азиза Марковна
тарих фанлари доктори, доцент,
Навоий давлат педагогика институти

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент ирригация ва кишлок
хужалигини механизациялаш
муҳандислари институти
Миллий тадқиқот университети

Худайқулов Тулқин Дўстбоевич
Тарих фанлари доктори (DSc)
Шаҳрисабз дала педагогика институти

Гофоров Шоқир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор,
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Халикова Раҳбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш давлат университети

Маҳкамova Надира Раҳмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафасева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Хайдаров Ғайратбек Мирзапўлатович
тарих фанлари доктори, профессор,
Андижон давлат университети

Расулов Абдуллажон Нуридиневич
тарих фанлари доктори, профессор,
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозогистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозогистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Тожибоев Музаффар Турдибоевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ИИВ Академияси

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Саипова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc), профессор
Ўзбекистон Миллий университети

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Мирзалиев Улуғбек Бегмурзаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Гулистон
давлат педагогика институти

Нуруллаева Шоира Кушназаровна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Урганч давлат университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети
Масъул котиб

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Джоробекова Айнур Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Рахмонқулова Зумрад Бойхураевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исаков Баҳадир Нигматуллаевич
тарих фанлари номзоди,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Холмуродов Дилшод Рашидович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Жиззах давлат
педагогика университети

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети
Масъул котиб

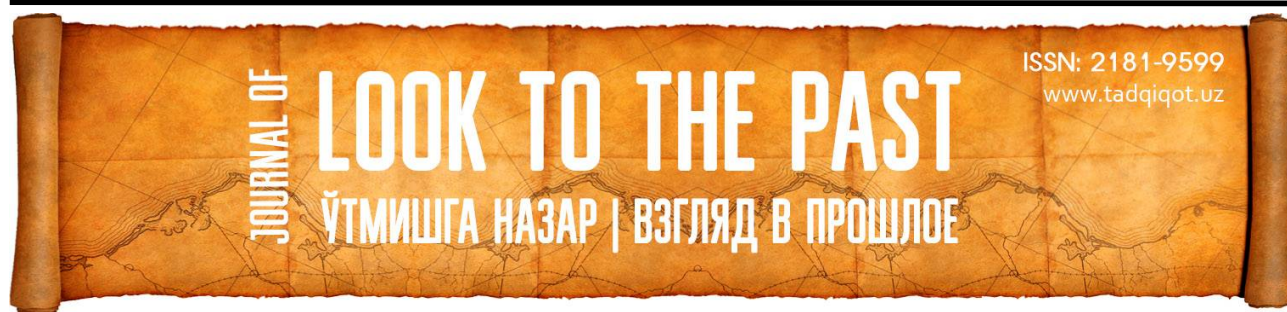
Тўхтабасв Аъзамжон Шарипхўжаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Халмуратов Бахтиёр Режавалиевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Алимардонов Отабек Қудратович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доценти
Ўзбекистон Миллий университети

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

1. Diloram Babajanova O‘ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA BAG‘RIKENGLIKNI TA‘MINLASHGA DOIR DAVLAT SIYOSATI.....	5
2. Ойбек Абдимўминов БМТ ИСЛОҲОТЛАРИ: СИЁСИЙ ҚАРАШЛАР, НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА АМАЛИЙ ТАШАББУСЛАР.....	11
3. Sarvar Axmedov XX ASRNING 60-80 YILLARIDA O‘ZBEKISTONNING ILM-FAN SOHASIDAGI HAMKORLIK ALOQALARI.....	18
4. Nafosat Botirova ANTIK DAVR O‘RTA OSIYO XALQLARI JANG OLIB BORISH USLUBLARI.....	23
5. Дмитрий Епифанов АНАЛИЗ ДЕНЕЖНОЙ И НАЛОГОВОЙ РЕФОРМ БУХАРСКОГО ПРАВИТЕЛЯ АБДУЛЛА-ХАНА II ИХ ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ХАНСТВА.....	28
6. Istora Jo‘rayeva O‘ZBEKISTON XOTIN-QIZLARINING IJTIMOIIY-DEMOGRAFIK QIYOFASI.....	31
7. Xamdani Matyakubov TOSH DAVRIDA XO‘JALIK SOHASI, MADANIYAT VA IJTIMOIIY ALOQALAR (XORAZM VOHASI MISOLIDA).....	35
8. Sahodat Murtazova, Otabek Ziyodov O‘ZBEK ESTRADA SAN‘ATINING SHAKLLANISHI VA UNING ATOQLI VAKILLARI FAOLIYATI TARIXIDAN.....	43
9. Sevara Pulatova IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA O‘ZBEKISTONDA RASSOMLAR FAOLIYATINI SAFARBAR ETISH JARAYONLARI.....	48
10. Yoqubjon Tayronov TURKISTONDA MAHALLIIY BOYLARNING METSENATLIK FAOLIYATLARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR (Milliy matbuot materiallari asosida).....	53
11. Dildora Tursunova HUNARMANDCHILIK ASOSIDA XOTIN-QIZLAR BANDLIGINI TA‘MINLASH.....	59
12. Солижон Қудратов СИРДАРЁ ҲАВЗАЛАРИДА ДАВЛАТЧИЛИК ТИЗИМИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ.....	63

Ойбек Бектемирович Абдимўминов,
тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), катта илмий ходим

БМТ ИСЛОҲОТЛАРИ: СИЁСИЙ ҚАРАШЛАР, НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАР ВА АМАЛИЙ ТАШАББУСЛАР

For citation: Oybek B. Abdimuminov. UN REFORMS: POLICY VIEWS, THEORETICAL APPROACHES AND PRACTICAL INITIATIVES. Look to the past. 2025, vol. 8, issue 2, pp.11-17

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14978636>

АННОТАЦИЯ

Мазкур мақолада БМТ ислоҳотларининг юзага келиши, сабаблари, зарурияти, ислоҳотларни амалга ошириш бўйича турлича сиёсий қарашлар, назарий ёндашувлар ҳамда бу борадаги амалий ташаббуслар ёритиб берилган. Хусусан, БМТ ва унинг тузулмаларини ислоҳ қилиш эволюцияси, динамикаси ва натижалари, шунингдек, бу масалага оид экспертлар, олимлар, сиёсатшуносларнинг қарашлари ва ёндашувлари таҳлил қилинган.

Калит сўзлар: БМТ, ихтисослашган муассасалар, ислоҳотлар, Хавсизлик кенгаши, БМТ Низоми, сиёсий қарашлар, аъзо давлатлар.

Ойбек Бектемирович Абдимуминов,

Доктор философии (PhD) по историческим наукам,
старший научный сотрудник

РЕФОРМЫ ООН: ПОЛИТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ, ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ИНИЦИАТИВЫ

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещены возникновение реформ ООН, причины, необходимость, различные политические взгляды, теоретические подходы и практические инициативы в этом отношении. В частности, анализируются эволюция, динамика и результаты реформирования ООН и ее структур, а также взгляды и подходы экспертов, ученых и политологов по этому вопросу.

Ключевые слова: ООН, специализированные институты, реформы, Совет Безопасности, Устав ООН, политические взгляды, государства-члены.

Oybek Bektemirovich Abdimuminov,

Doctor of Philosophy (PhD) in Historical Sciences,
Senior Research Fellow

UN REFORMS: POLICY VIEWS, THEORETICAL APPROACHES AND PRACTICAL INITIATIVES

ABSTRACT

This article highlights the emergence of UN reforms, their causes, necessity, various political views, theoretical approaches and practical initiatives in this regard. In particular, it analyzes the evolution, dynamics and results of the UN and its structures reform, as well as the views and approaches of experts, scholars and political scientists on this issue.

Keywords: UN, specialized institutions, reforms, Security Council, UN Charter, political views, member states.

1. Долзарблиги:

БМТ замонавий халқаро муносабатлар шароитида ҳам бутун дунёда халқаро муаммолар ечимига турли ёндашувлар ва ечимлар кўрсатадиган ягона унверсал глобал ташкилот мақомини сақлаб қолди. Шунингдек, ташкилотга жаҳон мамлакатларининг жуда кўпчилиги аъзолиги ҳамда ўз сиёсий қарашларини ифода этадиган халқаро марказ бўлганлиги унинг муҳимлигини асослайди. Шунга қарамай инсоният тарихида XX аср охири ва XXI аср бошларида содир бўлган кескин сиёсий жараёнлар ва воқеликлар БМТ фаолиятини ислоҳ қилиш заруратини юзага келтирди. БМТни ислоҳ этиш тўғрисидаги дастлабки ғоя ва фикрлар XX асрнинг 80-йиллари охири ва 90-йиллари бошларида вужудга кела бошлаган бўлса ҳам ва ҳозиргача давом этаётган жараён бўлиб, у ташкилотнинг самарадорлигини, вакиллигини ва глобал муаммоларга жавоб бериш қобилиятини оширишга қаратилган.

2. Методлар:

Мақолада келтирилган фактларни таҳлил қилишда ҳамда билдирилган фикрларни аргументлашда тарихийлик, киёсий таҳлил, фанлараро ёндашув каби методлардан фойдаланилган.

3. Тадқиқот натижалари:

БМТ фаолиятини ислоҳ қилиш бўйича Ташкилотнинг ўзидаги амалий қадамлар 1997 йилда ўша вақтдаги Бош котиб Кофи Аннанинг Ташкилотни ислоҳ қилиш пакетини тақдим этиши билан бошланди. У БМТнинг бутун тизимида яхшироқ бошқариш ва мувофиқлаштириш, шунингдек, инсон ҳуқуқларини янада кучайтириш ва тинчликни сақлаш операцияларини кучайтириш кун тартибидан белгилаб берди.

Бош котиб Кофи Аннан ислохотлар ва уларни амалиётга олиб чиқиш режасини 2000 йил БМТ Мингйиллик саммитида “Биз одамлар. Ўйгирма биринчи асрда БМТнинг ўрни” мавзусида сўзлаган нутқида халқаро ҳажамиятга тақдим этди. Унинг фикрича, БМТфаолиятини ислоҳ этишда БМТнинг асосий қудратли томонларини аниқлаш, Ўзгаришлар мақсадида тармоқлар ташкил этиш, Рақамлар боғланишлар яратиш, “Сокин инқилоб” илгари суриш [1;64-74] каби тўрт омилга эътибор қаратиш лозим. Шундан сўнг, 2005 йил март ойида К. Аннан ўзининг кенг қамровли ислохотлар ва сиёсат дастурини тақдим этди. Унинг “Катта эркинликда” [17] номли ҳисоботида терроризм, тараққиётни молиялаштириш, Хавфсизлик кенгашини кенгайтириш ва Инсон ҳуқуқлари комиссиясини алмаштириш каби масалалар кўриб чиқилди [7;6].

Бош котиб Кофи Аннан Ташкилотга аъзо давлатлардан ислохотлар бўйича таклифларни расмий ва очик қабул қилишга эътибор қаратди. 2005 йил сентябрь ойида Бош Ассамблеянинг 60-сессияси олдиан Мингйиллик+5 саммити учун ўз вақтида консенсусга келишга чақирди. АҚШда фаолият олиб борадиган “Глобал бошқарув форуми” маълумотларига кўра Кофи Аннанинг сўнгги ҳаракатлари бошқарув ислохоти атрофида бўлди [11]. У 2006 йил март ойида БМТ ходимлари ва кўплаб аъзо давлатлар томонидан мунозараларга сабаб бўлган “Бирлашган Миллатлар Ташкилотига сармоя киритиш” [5] номли ҳисоботини эълон қилди. Таклифлар аутсорсинг ва Бош котибга Бош Ассамблея билан маслаҳатлашмасдан бюджетларни ўзгартириш ва дастурларни ёпиш учун янги ваколатларни ўз ичига олган эди.

Бироқ таъкидлаш керакки, БМТ Бош Котиби Кофи Аннанинг бир неча маротаба илгари сурилган ислохотлар пакети халқаро ҳамжамият томонидан турлича қабул қилинди.

Уни қўллаб-қувватловчилар билан бир қаторда қарши турувчи мамлакатлар ҳам бор эди. Шунинг учун ҳам бу ислохотлар халқаро кучга ва аҳамиятга эга бўлган халқаро ҳужжат сифатида тасдиқланмади.

БМТ ислохотлари зарурияти ва муаммолари дунё сиёсатшунослари ва олимлари эътиборини тобора жалб қилиб, ташкилотни янгилаш борасида бир қатор таклиф ва ташаббусларни илгари суришга ундамоқда [2]. БМТ ислохотлари тўғрисида фикр юритганда, унинг муаммоли жиҳатларини жуда кўп. Хусусан, ташкилот ислохотлари бўйича илгари сурилаётган таклифлар кўп ҳолларда бир-бирига қарама-қарши билдирилади.

БМТ бошқаруви сиёсати, вакиллик тенглиги, қарорларни ижро этиш қобилияти ва мафкуравий тарафкашлик каби турли сабабларга кўра танқид қилинади. Хусусан, БМТ фаолиятига асосан фалсафий ва ахлоқий танқидлар (*ахлоқий релятивизм, миллий суверенитетга таҳдид, аҳоли назорати ва аборт атрофидаги баҳслар*), маъмурий танқидлар (*БМТ Хавфсизлик Кенгашига аъзолик, вето ҳуқуқи, БМТнинг демократик характери, кўп бўлимли тизим, Коррупция, нодемократик давлатларнинг роли бўйича баҳслар*), самарадорлик танқидлари, дипломатик ва сиёсий танқидлар (*можароларнинг олдини олишнинг иложли йўқлиги, урушларни тўхтатиш, Араб-Исроил можароси, Антисионизм ва антисемитизм, Фаластин масаласи, Шри-Ланкадаги фуқаролар уруши, Тайванни тан олиш*), низоларни танқид қилиш (*озик-овқат хавфсизлиги, денгиз ва ерқотизимларини асраш, нефт дастури низолари, болалар меҳнати, жинсий зўравонлик жинсий хилма хиллик масалалари, турли эпидемиялар тарқалиши масалари*) юзасидан танқидий ёндашувлар мавжуд.

Халқаро муносабатларда неореализм (*neorealism*) йўналиши вакилари фикрича, давлатларнинг асосий мақсади ўз хавфсизлигини таъминлаш, шунинг учун улар ҳеч қачон халқаро ташкилотларга ўз манфаатларини тўлиқ ишонилмайди ва бунга ҳаракат ҳам қилишмайди. БМТ фаолиятининг самарадорлиги давлатларнинг хоҳиши ва қобилиятларига, аъзолик бадалларининг ўз вақтида тўланиши ва метценатлик билан боғлиқ. Неореалистлар БМТни ислоҳ қилиш мумкин эмаслигини таъкидлашади, чунки унинг асосида давлатлар ўртасидаги кучлар мувозанати ётади. Уларнинг таъкидлашича, БМТ муносабатларни тартибга солишга қодир эмас ва катта давлатларнинг таъсири остидадир. Хусусан, америкалик дипломат ва сиёсатчи Генри Киссинджерга кўра БМТни хавфсизлик масалаларида қудратли давлатларнинг манфаатларини ҳисобга олган ҳолда ҳаракат қилиши керак. Чунки, БМТнинг қарорларини катта давлатлар (Хавфсизлик Кенгашининг доимий аъзолари) бошқаради. Улар ўзларининг манфаатларига мос қарорлар қабул қилишга интилишади, бу эса БМТ фаолиятини чеклайди. БМТнинг ҳуқуқий мажбурий кучи чекланган, йирик акторларнинг розилигисиз ҳеч қандай муҳим қарор қабул қила олмайди, бу эса унинг таъсирини пасайтиради. Киссинджер БМТнинг халқаро муносабатларни ўзгартириш қобилиятига шубҳа билан қарайди. БМТ асосан фақатгина катта давлатлар ўртасидаги келишувларни таъминлашда муҳим восита бўлиб хизмат қилади. Г. Киссинджернинг БМТга нисбатан танқиди реалистик ёндашув билан боғлиқ, бу халқаро муносабатларда давлатларнинг манфаатлари биринчи ўринда туради, БМТ глобал акторларнинг қарорлари ва таъсири билан боғлиқ бўлиб, у ҳеч қачон йирик давлатларнинг манфаатларидан ташқари ҳаракат қила олмаслигига ишора қилади [6;432].

Бундан ташқари халқаро муносабатларда танқидий реализм (*offensive realism*) йўналишида америкалик сиёсатшунос Жон Миршаймер фикрича, БМТ халқаро муносабатларни ўзгартириш учун етарли кучга эга эмас ва унинг фаолияти катта давлатларнинг манфаатлари билан боғлиқ. БМТнинг қарорлари мажбурий кучга эга эмас ва уларни бажариш учун куч қўллаш имконияти йўқ, шунинг учун БМТнинг таъсири чекланган. Унинг танқидлари халқаро сиёсатда реалистик ёндашувнинг асосий жиҳатларини кўрсатиб беради [8].

Прагматик реализм (*Pragmatic realism*) вакиларидан ҳисобланган Збигнеб Бжезинский ўзининг Америка ҳукмронлиги ва унинг геостратегик императивлари тўғрисидаги “Буюк шахмат тахтаси” асарида янги дунё тартиботида етакчи мамлакатлар устунлигини ошқора

тасдиқлашга ҳаракат қилади. Дунёнинг сиёсий манзарасини жаҳоннинг етакчи мамлакатлари, НАТО каби ҳарбий блоклари бошқаради, БМТ каби ташкилотларга аҳамият қаратмайди ҳам. БМТ халқаро муносабатларни мувофиқлаштирувчи, давлатлар ўртасидаги айрим масалаларда воситачи ҳисобланган расмий халқаро ташкилот холос. З. Бжезинский ҳатто БМТ тизимидаги иқтисодий ташкилотлар хусусан, “Халқаро валбюта фонди (ХВФ) ва Бутунжаҳон банки бутун дунёда жуда кучли таъсир доирасига эга бўлиб, бугун унинг миждоларини барча қитъаларда учратиш мумкин. Аслида бу ташкилотларда Америка асосий рол ўйнайди, барча бошламалар ва лойиҳалар бошида америкаликлар туришади. Бу 1944 йилда Бреттон Вудсда бўлиб ўтган таъсис конференциясида белгилаб қўйилган эди” [13;41], деб халқаро ташкилотлар, хусусан, БМТ ва унинг муассасалари фаолияти ҳам АҚШ сиёсатига ҳамоҳанг эканлигини очиқдан-очиқ таъкидлайди.

Неолиберализм (*neoliberalism*) йўналишида мураккаб ўзаро боғлиқлик назариясини ишлаб чиққан америкалик сиёсатшунос, халқаро масалалар бўйича етакчи эксперт Жозеф Най ҳам З. Бжезинский қарашларининг давоми сифатида “Ҳақаро валюта фонди, Жаҳон савдо ташкилоти ва БМТ каби йирик тузулмалар АҚШ сиёсатининг юмшоқ кучини ошириш мақсадида ташкил топди” [16;37], деб таъкидлайди. Унинг фикрича, БМТ “юмшоқ куч”дан фойдаланиш учун етарли имкониятларга эга эмас, БМТ “юмшоқ куч”дан фойдаланиш орқали тинчликни сақлашда кўпроқ роль ўйнаши мумкин. Жумладан, Жозеф Найнинг таъкидлашича, “БМТ жаҳон сиёсатидаги легитимликнинг ягона манбаи эмас, лекин унинг универсаллиги, қонунчилик базаси ва нисбий жозибдорлиги унинг резолюциялари ва баёнотларига сезиларли даражада қонунийликни беради. БМТ обрўси ва шунингдек, унинг юмшоқ кучи ўзгарувчан сиёсий воқеаларга мойил” [16;186]. Унинг фикрича, БМТнинг жозибдорлиги ва юмшоқ куч ресурслари вақт ўтиши билан ўзгариб туради ҳамда БМТ халқаро ҳамкорликни ривожлантириш ва глобал муаммоларни ҳал қилишда “юмшоқ куч”дан фойдаланиш имкониятларига эга бўлиши учун қўллаб-қувватлашга муҳтождир.

Жаҳон сиёсатида икки ва кўптомонлма муносабатларда реализм йўналишининг таниқли вакилларида бири Самуэл Хантингтон назариясига кўра халқаро муносабатларда маданиятлар тўқнашувининг аҳамияти мавжуд ва БМТ ушбу тўқнашувларни ҳал қилишда аҳамиятли роль ўйнай олмайди. Хантингтон фикрича, БМТнинг глобализация жараёни устидан назорат қила олмаслигини ва унинг таъсири чекланган. У БМТнинг фаолиятида АҚШнинг роли муҳимлигини инкор этмайди, аксинча унинг фикрича, “кўп цивилизацияли Қўшма Штатлар бу Бирлашган Миллатлар Ташкилотидир” [19;531].

БМТ таниқидчилари қатори халқаро миқёсда унинг фаолияти самарадорлигини эътироф этувчи тадқиқотчилар ҳам мавжуд. Жумладан, қашшоқлик, камбағаллик, оналар ва болалар ўлими, экологик ва демография муаммолари ва уларнинг ечими ҳақида фактдорлик назарияси муаллифи Ҳанс Рослинг фикрича, БМТ ва унинг Жаҳон банки, Жаҳон соғлиқни сақлаш ташкилоти, ЮНИСЕФ ва бошқа ташкилотларининг тадқиқотларга асосланган фактлари дунёда юқоридаги каби муаммоларни ҳал этишда асосий востилардан бири бўлиб хизмат қилмоқда. Ушбу ташкилотлар томонидан аниқланадиган турли соҳаларга оид фактлар давлатларга тақдим этилиш натижасида ҳукуматлар томонидан мазкур муммолар ечимига ҳаракатлар қилинмоқда [18;334]. Барча танқидчилар БМТни замон талабларига мос равишда ислоҳ қилиш ва бу борада жаҳон мамлакатлари ва давлатлари ўзаро консенсусга боришлари муҳимлигини қайд этишадилар.

Таъкидлаш керакки, БМТ ислоҳотлари ҳақида сўз борганда Хавфсизлик Кенгашини қайта ислоҳ қилиш масаласи биринчи ўринда туради [10;153]. Кўпчилик сиёсатшунослар, экспертлар ҳамда олимлар Хавфсизлик Кенгашини ислоҳ қилишда унинг аъзолари сонини ошириш лозим деб ҳисобласалар, айримлар уни тубдан ислоҳ этиш тарафдоридирлар. Замонавий дунё тартиботида БМТ Хавфсизлик Кенгашини ислоҳ қилиш масаласи ниҳоятда долзарблашди. Хавфсизлик Кенгашини ислоҳ қилиш масаласи юзасидан ўзига хос низоларлар ва қарама-қаршиликлар вужудга келди. Шунинг учун ҳам жаҳон жамоатчилиги БМТ Хавфсизлик Кенгашини ислоҳ қилиш борасида янги концепцияларни ишлаб чиқмоқда ва илгари сурмоқда [14;23].

Тарихий жиҳатдан таҳлил қилинса, БМТ ташкил топган вақтда ташкилотга 51 та, 2015 йил ҳолатига кўра эса унга 193 давлатлар аъзо. 1965 йил БМТ Низомига ўзгартиришлар сабабли Хавфсизлик Кенгаши муваққат аъзолари ўн бир нафардан ўн беш нафарга оширилди бироқ доимий аъзолари эса шу вақтга қадар ўз ҳолича турибди. 80 йил давомида ташкилотга аъзо мамлакатлар 142 тага кўпайган бўлса, Хавфсизлик Кенгаши муваққат аъзолари 4 нафарга кўпайди, доимий аъзолар сони эса ўз ҳолича “бешлик давлатлари” (АҚШ, Россия, Хитой, Франция, Буюк Британия) бўлиб қолаверди. Бу эса ўз навбатида Хавфсизлик Кенгашида динамик ривожланиш йўқлигини кўрсатди. БМТ ташкил топган 1945 йилдан 2025 йилгача саксон йил мобайнида жаҳон сиёсатининг энг муҳим жараёнлари шу давлат иштирокида БМТда ҳал қилинди.

БМТ ислохотлари жараёнида 2010 йилдан бошлаб БМТ Хавфсизлик Кенгаши доимий аъзолигига жаҳонда тўрт давлат Германия, Япония, Ҳиндистон, Бразилия [15;4] ҳамда Жанубий Африка давлатларининг кўпроқ даъвогарлик қилиши кузатилмоқда. Шу ўринда таъкидлаш керакки, Германия ва Япония давлатлари ҳар жиҳатдан муносиб номзодлардир. Чунки, бу икки давлатлар ҳам жаҳон сиёсатида ўз ўрнига ва салоҳиятига эга, иқтисодий ва сиёсий жиҳатдан барқарор давлатлар сифатида маълум. БМТ фаолиятидаги тенглик эса Африка қитъасидан ҳам вакил давлатларнинг Хавфсизлик кенгашида ишитроқ этишини талаб қилади. Шу ўринда, Жанубий Африка мамлакатининг ҳам ушбу кенгашга даъвогарлик қилишга асослари етарлидир. Хавфсизлик Кенгашига бу давлатларнинг доимий аъзолиги эса ташкилотнинг айрим давлатлар таъсирига тушиб қолишига тўсқинлик қилади, БМТнинг нуфузини янада оширишга хизмат қилади. Шунингдек, Хавфсизлик Кенгаши фаолиятида “ўрта кучлар” ёки “ўрта давлатлар” манфаатлари ҳам инобатга олиниши мақсадга мувофиқ.

БМТ ислохотлари тўғрисида фикр юритганда унинг эътибордан биров четда қолаётган жиҳатларига ҳам эътибор бериш лозим. Бу бевосита БМТ Низоми билан боғлиқ. БМТнинг турли тузулмалари хусусан, Хавфсизлик Кенгашини ислоҳ қилиш ҳам бевостида Низомга ўзгартириш киритиш орқали амалга оширилади. Шунинг учун энг аввало бизнингча, БМТ ислохотларини Ташкилот Низомига ўзгартириш киритиш, уни замон талабларига, янги дунё тартиботларига мослаш талаб этилади.

БМТ Низоми жаҳон сиёстига боғлиқ равишда универсал ҳужжат, бироқ бундан 80 йил олдин кучга кирган бу ҳужжат назаримизда XXI асрга келиб айрим ўзгаришларни талаб қилмоқда. Низом кучга кирган 1945 йилдаги сиёсий ҳолатга мослаб киритилган 26, 45, 46, 47-моддаларида “ҳарбий штаб кўмитаси” тушунчаси таъкидланган. Бу тушунча ўз даврида Иккинчи жаҳон уруши шароитида ғолиб давлатларнинг мағлуб давлатлар устидан халқаро суд билан боғлиқ бўлган. Бироқ ҳозир замонавий дунё сиёсатида бу тушунча том маънода ўз аҳамиятини йўқотган ҳамда шундан келиб чиққан ҳолда Низомдан ушбу тушунчани олиб ташлаш мақсадга мувофиқ. БМТ Низомининг 53 ва 107-моддаларида “душман давлатлар” тушунчаси ҳам қайд этилган. Бу тушунча Низом ишлаб чиқилганда Иккинчи жаҳон уруши сабабчилари ва айбдорлари ҳисобланган давлатларга нисбатан ишлатилган. Бинобарин, ҳозирги кунда бу тушунчани бирор бир давлатга нисбатан ишлатиб бўлмаслигини эътиборга олиш лозим.

БМТ ислохотлари бўйича қарашлар, таклифлар ва ёндашувлар давр нуқтаи назаридан такомиллшайиб бораверди. Жумладан, 2024 йил 10 сентябр куни БМТ Бош Ассамблеясининг 79-сессияси доирасида БМТ Бош котиби Анотино Гутериш ташаббуси билан “Келажак саммити” бўлиб ўтди. Ушбу саммитда жаҳон етакчилари барча учун яхши келажакни таъминлаш бўйича янги халқаро консенсус яратиш учун бирлашдилар ва “Келажак пактини” [9] қабул қилишди.

“Келажак пакти”да Хавфсизлик кенгашини ислоҳ қилиш ҳақида фикр билдирилган. БМТ Бош котиби фикрича, “XXI аср муаммолари XXI аср ечимларини талаб қилади. БМТ Низоми кадриятларидан келиб чиққан ҳолда глобал институтларни янада қонуний, адолатли ва самаралироқ қилиш учун чуқур ислохотларни кўриб чиқиш лозим. Бутун дунёда тенгсизликка қарши курашиш, дея давом этди у, халқаро молия архитектураси ва глобал институтларни ислоҳ қилишни жадаллаштиришни талаб қилади. БМТ Хавфсизлик Кенгаши

Иккинчи жаҳон уруши ғолиблари томонидан тузилган. Африканинг катта қисми ҳали ҳам мустамлакачилик остида эди. Бугунги кунга қадар Африка дунёдаги энг муҳим глобал кенгашда доимий ўринга эга эмас. Бу ўзгариши керак [12], деб таъкидлади Бош Котиб Антониу Гутерриш.

Саммит доирасида Туркия БМТ Хавфсизлик Кенгашининг доимий аъзолигига интиломда, бироқ бу натижасиз қолмоқда. Туркия нашрларининг изоҳ беришича, бунинг сабаби 5 та доимий аъзонинг бунга рози бўлмаслигидир [3]. Кўриниб турибдики, жаҳон сиёсатида пайдо бўлган янги акторлар ҳам БМТ Хавфсизлик Кенгаши аъзолиги учун ҳаракат бошлаган.

4. Хулосалар:

Айрим илмий ва ижтимоий доираларда [4] БМТ ўз фаолиятини тўлиқ бажара олмаётганлиги сабабли уни тугатиш масаласи ҳақида ҳам фикрлар билдирилади. Бироқ таъкидлаш керакки, жаҳон сиёсатида глобаллашув тобор авж олгани сари халқаро барқарорликка таҳдидлар ҳам кучайиб бормоқда, дунёда низо ва урушлар авж олмақда. Бироқ ушбу рушулар ва низоларни ҳам қайсидир маънода янада авж олиб кетмаслиги ҳамда йирик урушларга айланиб кетмасилигининг сабаби БМТнинг халқаро ҳуқуқий нормаларига боғлиқдир. Бунда низолашаётган томонлар урушларни янада авж олдирмаслик учун БМТ Низоми ва бошқа халқаро ҳужжатларга асосан “тийилиб туриш” позициясига амал қилишга мажбур бўлмоқда. Замонавий дунёда ҳақаларо тинчлик ва барқарорликнинг кафолати жуда оз бўлсада маълум даражада амалда. Демак, БМТнинг тугатилиши тинчликнинг тугашига олиб келади, халқаро муносабатларда, жаҳон сиёсатида ўзига хос тартибга солиш жуда мураккаб кечадиган хаосни вужудга келтиради. Шундан келиб чиққан ҳолда таъкидлаш керакки, БМТ тизими ва фаолиятини эвалюцион тарзда модернизация ёки трансформация қилиш мақсадга мувофиқ.

БМТни ислоҳ қилиш ташкилотнинг нуфузини оширишга ва дунёда тинчлик ва барқарорликни қарор топтиришда муҳим аҳамиятга эгаллигини эътиборга олган ҳолда БМТ ташаббуси билан ташкилот ислоҳотлари муаммоларига бағишланган махсус халқаро конференцияни ташкил этиш, унда билдирилган таклифларни таҳлил этадиган ҳолда олимлар ва экспертлар гуруҳи фикрлари асосида уларни амалиётга тадбиқ этиш масаланинг энг мақбул йўлидир.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Annan K. “We the peoples” the role of the United Nations in the 21st century. – New York: 2000. – P. 67-74.

2. Emad Mayer-Mruwat. United Nations: critiques and reforms. Journal of Third World Studies. 1998. Vol. XV, No. 1. – P. 221; David Shorr. United Nations Reform in Context. – The Stanley Foundation. – New York. 2006. –P. 16; Solomon, A. United Nations reform and supporting the rule of law in post-conflict societies. Harvard human rights journal, Vol. 19. 2006. Vijay Mehta. Reforming the UN for the 21st Century // Scotland. Edinburgh. 2008. P. 8; Заемский В.Ф. Кому нужна реформа ООН. В интересах всех и каждого. Москва: Международное отношения, 2010. 296 с; Robert Swope. The Reform of United Nations Peace Support Operations in the New Millennium. United States. Peace operations Training institute. August 28. 2011. – P. 83.

3. Erdoğan: Türkiye olarak BM'ye daimi üye olma gayreti içindeyiz // <https://www.trthaber.com/haber/gundem/erdogan-turkiye-olarak-bmye-daimi-uye-olma-gayreti-icindegiz-879675.html>

4. Gardiner N. The Decline and Fall of the United Nations: Why the U.N. Has Failed and How it Needs to be Reformed. Macalester International Vol. 19. Summer 2007. 35-60 p; Пар А. Конец ООН близок? Что может добить главную международную организацию. Сайт Аргументы и факты. Аргументы и Факты", https://aif.ru/politics/world/konec_oon_blizok_что_mozhet_dobit_glavnuyu_mezhdunarodnuyu_organizaciyu

5. Investing in the United Nations for a stronger Organization worldwide: detailed report Updated terms of reference for the Independent Audit Advisory Committee. Report of the Advisory Committee on Administrative and Budgetary Questions. Sixty-first session Agenda items 116, 117, 122, 123 and 132. A/61/825.
6. Kissinger Henry. World order. Reflections on the Character of Nations and the Course of History. USA. New York. 2014. Penguin Books. 432 p
7. Martens J. "In Larger Freedom "The Report of the UN Secretary-General for the Millennium+5 Summit 2005. Fredrich Ebert Stiftung. Briefing Paper. Berlin. April. 2005. – P. 6.
8. Mearsheimer John J. The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities. USA. Yale University Press. 2018. 328 pp; Mearsheimer John J. Great power rivalries: the case for realism. Le Monde diplomatique. August. 2023. // <https://mondediplo.com/2023/08/02great-powers>
9. Pact for the Future. Summit of the Future Outcome Document. UN Resolution 79/1: A/RES/79/1. // <https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/sotf-the-pact-for-the-future.pdf>
10. Russett Bruce. Security Council Expansion: Can't, and Shouldn't // Reforming the United Nations for Peace and Security. Proceedings of a Workshop to Analyze the Report of the High-level Panel on Threats, Challenges, and Change. Yale Center for the Study of Globalization. – New Haven: 2005. – P. 153.
11. Secretary General Kofi Annan's Reform Agenda - 1997 to 2006 // <https://archive.globalpolicy.org/reform/initiatives/annanindex.htm>
12. Secretary-General's remarks at the opening of the Summit of the Future's Action Days [bilingual as delivered, scroll down for all-English and all-French] // <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2024-09-21/secretary-generals-remarks-the-opening-of-the-summit-of-the-futures-action-days-bilingual-delivered-scroll-down-for-all-english-and-all-french>
13. Бжезинский З. Буюқ шахмат тахтаси. Америка ҳуқумронлиги ва унинг геостратегик императивлари. – Тошкент: 2022. – Б. 41.
14. Голованов Е. Проблема соотношения универсальной и региональных систем безопасности и реформа Совета Безопасности ООН. Автореф. дисс. канд. полит. наук. – Санкт-Петербург. 2013. 23 с.
15. Злоказова Н. Реформа Совета Безопасности ООН: основные сценарии и проблемы. // -Москва: Вестник Всероссийской государственной налоговой академии. 2008. № 2. – С. 4.
16. Най Ж. Юмшоқ куч. Жаҳон сиёсатида муваффақиятга эришиш воситалари. – Тошкент: 2023. – Б. 37.
17. При большей свободе: к развитию, безопасности и правам человека для всех Доклад Генерального секретаря. Пятьдесят девятая сессия Пункты 45 и 55 повестки дня. A/59/2005.
18. Росслинг Х., Росслинг О., Росслинг А. Factfulness (Фактдорлик). – Тошкент: As saxiy books. 2023. – 334 б.
19. Хантингтон Э. Ф. Цивилизациялар тўқнашуви ва янги дунё тартиби. – Тошкент: Янги аср авлод. 2023. – Б. 531.

ЎТМИШГА НАЗАР

8 ЖИЛД, 2 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 8, НОМЕР 2

LOOK TO THE PAST

VOLUME 8, ISSUE 2

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000